

Darbības vārda veids latviešu un lietuviešu valodā – viena un tā pati vai tomēr atšķirīga kategorija?

Verbal aspect in Latvian and Lithuanian – is it the same or a different category?

Andra Kalnača

Latvistikas un baltistikas nodaļa
Humanitāro zinātņu fakultāte, Latvijas Universitāte
Vīsalža iela 4a, Rīga LV-1050, Latvija
E-pasts: kalnaca@latnet.lv, andra.kalnaca@lu.lv

Veids ir viena no būtiskām latviešu un lietuviešu valodas darbības vārda pazīmēm, taču veida nozīmju analīze un klasifikācija ir viens no sarežģītākajiem gramatikas jautājumiem. To nosaka fakts, ka veida nozīmju izteikšana ne latviešu, ne lietuviešu valodā nav pilnībā gramatizējusies, tāpēc atšķirībā no tādām gramatiskajām kategorijām kā laiks, izteiksme vai persona veida apraksts abu valodu gramatikās parasti atrodams gan darbības vārda darināšanas, gan formu veidošanas sadaļā. Tā kā veida apraksta tradīcijas baltu valodās vismaz daļēji veidojušās krievu valodniecības iespaidā, kur par galveno veida nozīmju opozīciju tiek uzskatīts nepabeigtas / pabeigtas darbības pretstatījums bezpriedēkļa un priedēkļa darbības vārdiem, tad šī opozīcija tikusi izvirzīta par svarīgāko arī baltu valodās. Tomēr, neraugoties uz zināmu līdzību, veida nozīmju īstenošanās baltu valodās ir gramatizējusies salīdzinoši mazāk. Turklāt atšķiras arī veida nozīmju izteikšanas nianse latviešu un lietuviešu valodā.

Raksts ir mēģinājums sastatīt abu baltu valodu veida nozīmju kopīgās un atšķirīgās iezīmes un to apraksta tradīcijas gramatikās sinhroniskā aspektā.

Atslēgvārdi: darbības vārds; gramatiskā kategorija; veids; nepabeigta / pabeigta darbība; vienkārtēja / daudzkārtēja darbība.

Latviešu un lietuviešu valoda ir radniecīgas, un daudzas gramatiskās parādības tajās ir līdzīgas, tomēr abas valodas nav vienādas, tāpēc vienu un to pašu leksisko vai gramatisko nozīmju izteikšana var atšķirties. Tas attiecas arī uz darbības vārda veida izteikšanas iespējām latviešu un lietuviešu valodā, kā arī uz to interpretāciju gramatikās. Tā kā veida nozīmes latviešu un lietuviešu valodas salīdzināmā aspektā līdz šim tuvāk nav aplūkotas, tad raksta mērķis ir abās baltu valodās vispārīgi salīdzināt šo nozīmju gramatizēšanos un izteikšanas iespējas, kā arī aprakstu gramatikās. Lai tas būtu iespējams, rakstā īsi aplūkota arī ar veida interpretāciju saistītā problemātika. Protams, pētījuma objekts – latviešu un lietuviešu valodas veida nozīmju sastatījums – ir pārāk apjomīgs un sarežģīts, lai to pilnībā aptvertu

vienā rakstā, tāpēc šī publikācija uzskatāma par šādu sinhroniski sastatāmu pētījumu temata pieteikumu.

Raksta nosaukumā ar terminu *kategorija* apzīmēta veida nozīmju grupa, savukārt raksta tekstā šis termins lietots tradicionālajā, t. i., gramatiskās kategorijas nozīmē, ar to saprotot gramatiskās nozīmes un gramatiskās formas vienību, kas balstās uz vismaz divu elementu pretstatu (Paulauskienė 1994, 24; Skujiņa 2007, 132; Kalnača, Lokmane 2021, 59).

Aspektoloģijā par darbības vārda veida nozīmju apraksta paraugu parasti tiek uzskatītas slāvu valodas un tajās esošā veida kategorija, kas balstās uz nepabeigtas / pabeigtas darbības opozīciju (plašāk sk., piem., Borik 2006, 20–22; Dimiņš 2019, 41). Proti, slāvu valodu aprakstā parasti tiek šķirts gramatiskais un leksiskais darbības vārda veids jeb *aspekts* un *akcijasarts* (plašāk sk., piem., Richardson 2007, 9–26). Ja gramatisko veidu pārstāv jau minētā nepabeigtas / pabeigtas darbības opozīcija, tad uz leksisko veidu attiecināmas tādas nozīmes kā vienkārtēja / daudzkārtēja, inhoatīva, ilgstoša u. c. darbība, kā arī citas ar daudzumu, darbības fāzēm vai darbības vietu saistītas nozīmes. Tomēr valodās, kas nav slāvu valodas, tāds gramatiskā un leksiskā darbības vārda veida šķīrums visbiežāk nav īstenojams, jo veida nozīmju izteikšana vai nu nav tik lielā mērā gramatizējusies, vai arī gramatizētas citas nozīmes. Piem., angļu valodā gramatisku šķīrumu ieguvus ilgstošais jeb progresīvais veids, kas tiek izteikts ar palīgdarbības vārda *be* ‘būt’ finītas formas un *-ing* divdabja konstrukciju (piem., Matthews 2007, 321; de Swart 2012), sal. *I eat* ‘es ēdu (parasti, vispār PRS)’ – *I am eating* ‘es šobrīd ēdu’, *I ate* ‘es ēdu (parasti, vispār PST)’ – *I was eating* ‘es tobrīd ēdu’. Tāpēc aspektoloģijā, ja vien netiek aprakstītas slāvu valodas, vērojama tendence vairīties no strikta gramatiskā un leksiskā veida terminoloģiska šķīruma un runāt par veida jeb aspekta nozīmēm kopumā (sal. Comrie 1976; Tommola 1990; Klein 1994; Smith 1997). Piem., Deivids Kristals (*David Crystal* 1997, 29) definē veidu kā nozīmju grupu, kas galvenokārt attiecas uz to, kā darbības vārds izsaka darbības ilgumu vai laika attieksmes. Tādējādi veids raksturo darbības izpausmi atkarībā no sasniegtā rezultāta (nepabeigta, pabeigta, iesākta, daļēji veikta vai pāri mēram veikta darbība), daudzuma (vienkārtēja vai daudzkārtēja darbība), ilgstamības (momentāna vai ilgstoša darbība) u. c. pazīmēm (sk. arī Skujiņa 2007, 439; de Swart 2012).

Latviešu un lietuviešu valodā viena no darbības vārda raksturīgākajām pazīmēm ir spēja izteikt dažādas veida nozīmes, kas raksturo darbību gan kā nepabeigtu / pabeigtu (1), gan vienkārtēju / daudzkārtēju (2) opozīciju (piem., Ambrazas 1997, 234–237; Kalnača 2013, 534–535, 539–540; Kalnača, Lokmane 2021, 281–282; Deksne 2021, 24). Uz darbības pabeigtību abās valodas norāda darbības vārda piedēklji, uz daudzkārtējumu – piedēkļi:

- (1) nepabeigta / pabeigta darbība
 - a. latviešu valodā
iet – **ai**-*ziet*, *lasīt* – **iz**-*lasīt*
 - b. lietuviešu valodā
laužti – **at**-*laužti* ‘lauzt – atlauzt’
degti – **su**-*degti* ‘degt – sadegt’

- (2) vienkārtēja / daudzkārtēja darbība
- a. latviešu valodā
braukt – brauk-ā-t, sviest – svaid-ī-t
 - b. lietuviešu valodā
braukti – brauk-y-ti ‘svītrot – iter. svītrot’
šokti – šok-inē-ti ‘lēkt – lēkāt’

Atšķirībā no tādām darbības vārda gramatiskām nozīmēm kā laiks, izteiksme vai kārtā, kuru izpaušme saistīta ar formveidošanu, veids ir saistīts ar vārddarināšanu, piedēkļa (vai piedēkļa) un paša darbības vārda leksisko nozīmi, kā arī laika formām un to kontekstuālu lietojumu (latviešu valodas sakarā sk., piem., Kalnača 2013, 531; Horiguchi 2014; Kalnača, Lokmane 2021, 281). Turklāt abas iepriekš minētās veida nozīmes gan latviešu, gan lietuviešu valodā parasti nosakāmas jau darbības vārda nenoteiksmē (sk. (1), (2) piemēru), turklāt darbības vārda piedēkļi saglabājas visās finītājās un infinītājās formās (Soida 2009, 227–228).

Tas noteicis duālu veida nozīmju aprakstu valodas gramatiskajā sistēmā. Kā latviešu, tā lietuviešu gramatikās šīs nozīmes parasti aplūkotas divkārt – gan darbības vārda darināšanā, iztirzājot atvasināšanu ar piedēkļiem un piedēkļiem darbības daudzuma, laika, vietas u. c. nozīmju aprakstā, gan darbības vārda semantikas vai gramatiskā kategoriju apskatā saistībā ar izteicēja funkcijām (sk., piem., latviešu gramatikā Ahero et al. 1959, 330–370 un 564–582; Kalnača 2013, 278–291 un 533–541, arī Kalnača, Lokmane 2021, 281–289 un 307–313; lietuviešu gramatikā Paulauskienė 1994, 270–279 un 291–296; Ambrazas 1996, 288–290 un 402–406; 1997, 221–223 un 234–237).

Darbības vārda veida nozīmju saikne ar vārddarināšanu, kas vienlaikus ir arī gramatiskās abstrakcijas trūkuma pazīme, arī ir viens no iemesliem, kurš kavē to uzskatīt par īstu gramatisku kategoriju gan latviešu, gan lietuviešu valodā (latviešu valodas sakarā sk. Kalnača, Lokmane 2021, 281; Deksne 2021, 24–25; tipoloģiskā aspektā par šo problēmu sk. Plungian 2011, 377).

Tomēr abu valodu gramatikās atrodami dažādi viedokļi par veida statusu valodā. Proti, veids aprakstīts ne tikai kā leksiski gramatiskā kategorija (piem., Ahero et al. 1959; Kalme, Smiltiece 2001; Nītiņa 2001; Paegle 2003), bet arī kā darbības vārda leksiski gramatiskā pazīme (Endzelīns 1951; Ambrazas 1996, 1997; Kalnača 2013, 2014; Kalnača, Lokmane 2021) vai klasificējoša kategorija (piem., Paulauskienė 1994).

Savukārt Jānis Endzelīns, analizējot darbības vārda veida nozīmju izteikšanu, „Latviešu valodas gramatikā” (1951, 956) raksta: „Formālā starpība starp dažādiem darbības veidiem baltu valodās gan nav sveša, bet nebūt tik skaidri izteikta kā dažās slāvu valodās .. Visumā latviešu valoda, šķiet, te vairāk vai mazāk saskan ar leisu valodu.” Turklāt nevienā no saviem latviešu vai baltu valodu gramatikas pētījumiem J. Endzelīns (piem., 1951, 1971 vai 1982) veidu neuzskata par gramatisku kategoriju.

Lai gan Jāņa Endzelīna viedoklim latviešu valodniecībā vienmēr bijis liels iespaids, tomēr veida nozīmju aprakstā norāde par slāvu un baltu valodu veida atšķirībām nav bijusi izšķiroša, jo kopš „Mūsdienu latviešu literārās valodas

gramatikas” (Ahero et al. 1959) publicēšanas 20. gs. 50. gadu otrajā pusē latviešu valodniecībā aizsākusies tradīcija interpretēt veidu kā gramatisku kategoriju, kas „raksturo verba izteikto darbību kā savā norisē ierobežotu vai neierobežotu” (op. cit., 564), t. i., kā pabeigtu vai nepabeigtu. Kaut arī J. Endzelīns runā par dažādu darbības veidu formālu starpību, „Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatikā” izcelta tikai viena aspektuālo nozīmju grupa – nepabeigtas / pabeigtas darbības opozīcija. No mūsdienu skatu punkta tas jāatzīst par visai tiešu krievu gramatikas tradīcijas pārcēlumu latviešu valodas darbības vārda sistēmas analizē. Līdzīgi vārdi sakāmi arī par lietuviešu darbības vārda aprakstu, jo politiskie notikumi 20. gs. vidū būtiski ietekmējuši ne tikai Latvijas un Lietuvas valstu vēsturiskos likteņus, bet arī – lai cik tas neliktos savādi – latviešu un lietuviešu valodas aprakstu, mēģinot to tuvināt krievu valodas sistēmai. Latviešu valodniecībā svarīga loma te bijusi arī Veltas Staltmanes (1958a, b, c, d; 1961) pētījumiem par darbības vārda veidu, kas, būdami savam laikam novatoriski, interpretē nepabeigtas / pabeigtas darbības opozīciju kā vārddarināšanas un formveidošanas pazīmju mijiedarbi, t. i., kā derivatīvi gramatisku kategoriju latviešu valodā. Iespējams, ka V. Staltmanes pieeja iespaidojusi darbības vārda veida atspoguļojumu gramatikas kategorijas veidolā „Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatikā” (Ahero et al. 1959) un šī principa turpinājumu Vilmas Kalmes un Guntas Smiltnieces (2001), Dainas Nītiņas (2001) un daļēji arī Dzintras Paegles (2003) latviešu valodas morfoloģijas aprakstos.

Tādējādi var uzskatīt, ka gramatiskā apraksta tradīcijas latviešu un lietuviešu valodā ir līdzīgas – veids interpretēts kā darbības vārda vārddarināšanas un formveidošanas sistēmas šķērsuma neitralizācija (vai vārddarināšanas un formveidošanas nozīmju pārklāšanās), jo neatkarīgi no autora skatu punkta gramatiskās kategorijas izpratnē tiek saglabāta abu sistēmu saikne. Tomēr, ieskatoties veida nozīmju izteikšanas līdzekļos latviešu un lietuviešu valodā, aina ir atšķirīgāka.

Pirmajā brīdī abas valodas šķiet visai tuvas tai ziņā, ka nepabeigtas / pabeigtas darbības marķēšanā izmantota bezpriedēkļa / priedēkļa darbības vārdu opozīcija, bet vienkārtējas / daudzkārtējas darbības marķēšanā – bezpriedēkļa / priedēkļa darbības vārdu opozīcija (darbības vārda vienkāršo un salikto laika formu sastatāms lietojums šai pētījumā netiks tuvāk aplūkots, par to plašāk sk. Kalnača 2013, 541–545; 2014, 109–114). Taču ir vismaz divas būtiskas latviešu un lietuviešu valodas veida nozīmju izteikšanas atšķirības.

Pirmkārt, latviešu valodā kā margināla kustības darbības vārdu mērķa izteikšanas pazīme fiksējamas konstrukcijas *darbības vārds + apstākļa vārds*, kam atbilst ar priedēkļiem atvasināti darbības vārdi, t. i., saskatāma savstarpēja priedēkļa un apstākļa vārda atbilsme (piem., Endzelīns 1951, 960–961; Holvoet 2001, 132–146; Horiguči 2016; Kalnača 2017; Deksnē 2021, 71–72):

- (3)
- a. *iet iekšā – ie-iet*
 - b. *iet ārā – iz-iet*
 - c. *iet augšā – uz-iet*
 - d. *iet lejā – no-iet*
 - e. *iet projām – aiz-iet*

Šo konstrukciju apraksta tradīciju saistībā ar darbības vārda veida nozīmēm un priedēkļu semantiku latviešu valodniecībā aizsācis Jānis Endzelīns 1905. un 1906. gadā publicētajā divdaļīgajā pētījumā „Latyshskie predlogi” (sk. atkārtotā izdevumā 1971, 625–626, kā arī 1951 960–961), piem., priedēkļa *at-* t. s. *aizstājējs* apstākļa vārds *nost*:

- (4) *at-* un *nost*
ar tuo [nūju] varuot ... velnu atgaiņāt...
 Līdz rītam *gaiņāja* velnu nuo ... *kapa nuost*

J. Endzelīns aplūko tikai konstrukcijas *bezpriedēkļa darbības vārds + vietas nozīmes apstākļa vārds*. Viņa ideju iespaidā šīs konstrukcijas (gan definējot tās plašāk – darbības vārda un apstākļa vārda konstrukcijas) kā marginālas veida nozīmju kontekstuālas izteicējas aplūkotas visās latviešu gramatikās un gramatiskās sistēmas aprakstos līdz mūsu dienām (piem., Ahero et al. 1959; Nītiņa 2001; Paegle 2003; Kalnača 2013; 2014; Kalnača, Lokmane 2021).

J. Endzelīns (1951, 961) un Aldona Paulauskiene (*Aldona Paulauskienė* 1994, 294) piemin šāda tipa veida nozīmju korelācijas iespēju arī lietuviešu valodā:

- (5) a. *eiti (iš) – išeiti* ‘iet (ārā) – iziet’
 b. *imti (nuo) – nuimti* ‘ņemt (nost) – noņemt’

Jāusver, ka konstrukcijas, kaut arī iespējamās, tomēr lietuviešu valodā nav tik izplatītas. J. Endzelīns (ibid.) raksta: „Dažiem priedēkļiem arī leišu valodā ir aizstājējas formas. [...] Bet latviešu valodā, šķiet, tādu aizstājēju formu lietojums ir daudz plašāks nekā leišu valodā. Un latviešu aizstājējām formām atbilst nozīmes ziņā lībiešu un igauņu formas (somu valodās, kā zināms, nav verbu priedēkļu) .. Tā kā gandrīz visi lībieši ir pārlatvinājušies, tad plašā aizstājēju formu lietošana latviešu valodā varbūt pa daļai ir lībiešu pārlatvinājuma sekas.”

Neiedziļinoties diskusijā par šo konstrukciju cilmi latviešu valodā (plašāk sk. Kalnača 2004; 2005; 2015), jānorāda, ka viedoklis atšķiras, vai latviešu valodā bezpriedēkļa darbības vārds kopā apstākļa vārdu izsaka nepabeigtu (Paegle 2003; Soida 2009; Kalnača 2013, 2014) vai pabeigtu (Ahero et al. 1959; Kalme, Smiltiece 2001) veidu. Daiki Horiguči (*Daiki Horiguchi* 2016) uzskata – viens un tas pats bezpriedēkļa darbības vārda un apstākļa vārda savienojums atkarībā no saziņas situācijas un konteksta var izteikt gan nepabeigtu, gan pabeigtu veidu (sk. arī Dimiņš 2017, 70). Tas liek domāt, vai vispār aspekta izteikšanas sakarā var runāt par īpašām darbības vārda un apstākļa vārda konstrukcijām. Tā, piem., Aksels Holvūts (*Axel Holvoet* 2001, 146) noraida šādu konstrukciju postulēšanu, uzskatot tās par divu leksēmu neobligātu kombināciju. Tam pilnībā var pievienoties (sk. arī Kalnača 2017).

Latviešu valodas aprakstā nepietiekami akcentēts, ka šīs konstrukcijas iespējamās gan bezpriedēkļa, gan priedēkļa darbības vārdiem, kas izsaka uz noteiktu mērķi orientētu kustību, t. i., teliskas nozīmes darbības vārdiem (piem., Kalnača 2017; Dimiņš 2017):

- (6) a. *skriet prom – aiz-skriet prom*
 b. *skriet šurp – at-skriet šurp*
 c. *kāpt augšā – uz-kāpt augšā*
 d. *kāpt lejā – no-kāpt lejā*

Proti, vietas nozīmes apstākļa vārds, ja nepieciešams, pievienojas tieši teliskas nozīmes darbības vārdiem, precizējot darbības mērķi vai virzienu. Tomēr pabeigtas darbības nozīmes galvenais rādītājs latviešu valodā ir darbības vārda piedēklis. T. s. teliskās konstrukcijas pašas par sevi aspekta nozīmi neizsaka, turklāt vietas nozīmes apstākļa vārds blakus darbības vārdam nav obligāts (Toops 2001; Kalnača 2017). Tāpēc tās ar darbības vārda veidu latviešu (un arī lietuviešu) valodā nebūtu saistāmas, jo ir kontekstuāla parādība (Kalnača, Lokmane 2021, 289). No teikuma struktūras viedokļa raugoties, svarīgi atzīmēt, ka teliskas nozīmes darbības vārdi teikumā var piesaistīt ne tikai vietas nozīmes apstākļa vārdus, bet arī prievārda savienojumus vai laika nozīmes apstākļus, kas veic tādu pašu mērķa vai virziena precizētāju funkciju (piem., Hauzenberga-Šturma 1979; tipoloģiskā aspektā sk., piem., Borik 2006; de Swart 2012; Dimiņš 2017).

Otra latviešu un lietuviešu valodas veida nozīmju atšķirība ir tā, ka lietuviešu valodā ar piedēkli *-inē-* no piedēkļa darbības vārdiem, kas izsaka pabeigtu darbību, iespējams darināt nepabeigtas darbības iteratīvus darbības vārdus (piem., Paulauskienė 1994, 294; Ambrazas 1997, 237).

- (7) a. *atsakyti – atsakinėti* ‘atbildēt – iter. atbildēt’
 b. *perrašyti – perrašinėti* ‘pārrakstīt – iter. pārrakstīt’

Šāds vārddarināšanas tips savukārt nav pārstāvēts latviešu valodā (piem., Kalnača 2004; 2013, 540–541; 2014, 108–109), lai gan lietuviešu valodas sufiksam *-inē-* formāli un arī semantiski atbilst latviešu valodas *-inā-* (Endzelīns 1951, 840). Latviešu valodā piedēklis *-inā-*, darinot darbības vārdus no darbības vārdiem (gan pirmatnīgiem, gan ar piedēkli atvasinātiem) iesaistās atšķirīgos vārddarināšanas tipos, nevienā no tiem nepiešķirot nepabeigtas darbības nozīmi (piem., Kalnača, Lokmane 2021, 304), sal.:

- (8) V – V
 a. nekauzatīvs – kauzatīvs darbības vārds (*trans.*)
ēst – ēdināt, elpot – elpināt, noputēt – noputināt
 b. vienkārtēja darbība – daudzkārtēja darbība (*trans.*)
urbt – urbināt, vest – vedināt, pavērt – pavirināt

Tāpēc jāsecina, ka lietuviešu valodā vairāk gramatizējušies tieši darbības vārda iteratīvo nozīmju izteikšana, kas var kombinēties ar nepabeigtas / pabeigtas darbības nozīmēm. Turklāt iteratīvitate lietuviešu valodā tiek izteikta arī formveidošanā, kur ar piedēkli *-dav-* tiek veidotas īpašas daudzkārtējas pagātnes formas (piem., Paulauskienė 1994, 326–332; Ambrazas 1996, 298–299):

- (9) *nuėjo – nueidavo* ‘gāja – iter. gāja’

Latviešu valodā šādām daudzkārtējas pagātnes formām nav analoga, darbības vārda gramatisko formu sistēmā atkārtota darbība īpaši iezīmēta netiek.

Ar darbības vārda nepabeigtas / pabeigtas un vienkārtējas / daudzkārtējas darbības veidu savstarpēji saistītu vārddarināšanas tipu trūkums latviešu valodā liecina par atvasinātu darbības vārdu leksiski gramatisku specializāciju (plašāk sk. Kalnača 2004; 2013, 541; 2014, 108). Atvasinājumi ar piedēkļiem ietilpst nepabeigta / pabeigta veida opozīcijā, savukārt atvasinājumi ar piedēkļiem ir saistāmi ar vienkārtējas / daudzkārtējas darbības pretstatījumu. Lietuviešu valodā šādu atvasinājumu sistēma ir sarežģītāka, jo arī no piedēkļa darbības vārdiem ar piedēkļiem iespējams atvasināt iteratīvus darbības vārdus.

Secinājumi

Darbības vārda veids latviešu un lietuviešu valodā ir viena un tā pati nozīmju grupa. Tomēr tā nav klasificējama par darbības vārda gramatisku kategoriju. Turklāt katrā baltu valodā attīstījušās savas veida nozīmju izteikšanas nianses. Latviešu valodā vairāk tiek akcentēts darbības vārda izteiktās darbības teliskums (konstrukcijas *darbības vārds + apstākļa vārds*), savukārt lietuviešu valodā – daudzkārtējas darbības izteikšana.

Veida nozīmju īstenošanās gan latviešu, gan lietuviešu valodā ir atkarīga no darbības vārda leksiskās nozīmes, piedēkļu un piedēkļu semantikas, konteksta, kā arī veida nozīmju saiknes ar laika formu sistēmu. Tāpēc veida nozīmju latviešu un lietuviešu valodas sastatāmajā analizē turpmāku pētījumu uzdevums būtu arī bezpriedēkļa / priedēkļa darbības vārdu lietojuma sastatāma analīze dažādās laika formās. Tā kā darbības vārda laika formu sistēmas funkcionēšana latviešu un lietuviešu valodā daļēji ir atšķirīga, prognozējams, ka arī veida nozīmju īstenošanās saistībā ar bezpriedēkļa / priedēkļa darbības vārdiem dažādās laika formās, visticamāk, abās valodās atsevišķās niansēs būs dažāda.

Saīsinājumi

<i>iter.</i>	iteratīvs darbības vārds
PRS	tagadne
PST	pagātne
<i>trans.</i>	transitīvs darbības vārds
V	darbības vārds

Literatūra

1. Ahero, Antonija et al. 1959. *Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatika*. I. Rīga: LPSR Zinātņu akadēmijas izdevniecība.
2. Ambrazas, Vytautas (red.). 1996. *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
3. Ambrazas, Vytautas (ed.). 1997. *Lithuanian Grammar*. Vilnius: Baltos lankos.
4. Borik, Olga. 2006. *Aspect and Reference Time*. Oxford: Oxford University Press. DOI: 10.1093/acprof:oso/9780199291298.001.0001
5. Comrie, Bernard. 1976. *Aspect*. Cambridge: Cambridge University Press.
6. Dekšne, Daiga. 2021. *Priedēkļverbu semantika un funkcionalitāte latviešu valodā*. Promocijas darbs doktora grāda iegūšanai. Rīga: Latvijas Universitāte.

7. Dimiņš, Dens. 2017. Dažas latviešu valodas verbu konstrukcijas ar priedēkļa dubultojuumu ar priedēkli vai apstākļa vārdu. *Res Latvienses*. IV, 63–73. DOI: <https://doi.org/10.22364/RL.4.6>
8. Dimiņš, Dens. 2019. Aspektualitāte un kustības izteikšana latviešu valodā. *Valoda: nozīme un forma*. 10, 36–52. DOI: <https://doi.org/10.22364/vnf.10.05>
9. Endzelīns, Jānis. 1951. *Latviešu valodas gramatika*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība.
10. Endzelīns, Jānis. 1971. Latyšskie predlogi. *Darbu izlase*. I. Rīga: Zinātne, 307–655. [Pirmizdev.: Jur'ev, 1905–1906.]
11. Endzelīns, Jānis. 1982. Baltu valodas skaņas un formas. *Darbu izlase*. IV₂. Rīga: Zinātne, 411–619.
12. Hauzenberga-Šturma, Edīte. 1979. Zur Frage des Verbalaspekt im Lettischen. *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung*. 93, 279–316.
13. Holvoet, Axel. 2001. *Studies in the Latvian verb*. Kraków: Wydawnicstwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
14. Horiguchi, Daiki. 2014. Some remarks on Latvian aspect. *Valoda: nozīme un forma*. 4, 22–32. DOI: 10.22364/vnf.4
15. Horigučī, Daiki. 2016. Priedēkļa un adverbā atbilstējamības konstrukcijā „bezpriedēkļa verbs + adverbs” latviešu valodā. *Valoda: nozīme un forma*. 7, 31–40. DOI: 10.22364/vnf.7
16. Kalme, Vilma, Smiltnece, Gunta. 2001. *Latviešu literārās valodas morfoloģija un vārddarināšana*. Liepāja: LiePA.
17. Kalnača, Andra. 2004. Darbības vārda veida kategorijas realizācija latviešu valodā. *Linguistica Lettica*. 13, 5–34.
18. Kalnača, Andra. 2005. A Study of Aspect Correspondences Between Latvian and Finnish. *Kalbu studijas. Studies about Languages*. 7, 26–29.
19. Kalnača, Andra. 2013. Darbības vārds (verbs). *Latviešu valodas gramatika*. Nītiņa, Daina, Grigorjevs, Juris (red.). Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 456–564.
20. Kalnača, Andra. 2014. *A Typological Perspective on Latvian Grammar*. Warsaw / Berlin: De Gruyter Open. DOI: <https://doi.org/10.2478/9783110411317>
21. Kalnača, Andra. 2015. Konstrukcijas *bezpriedēkļa verbs + adverbs* un somugru ietekme latviešu valodā. *Kalbos istorijos ir dialektologijos problemas*. 3, 175–185.
22. Kalnača, Andra. 2017. The construction *non-prefixed verb + spatial adverb* in Latvian. *Eesti ja soome-ugri keeleteaduse ajakiri. Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics*. 8, 1, 75–95. DOI: <https://doi.org/10.12697/jeful.2017.8.1.05>
23. Klein, Wolfgang. 1994. *Time in Language*. London: Routledge.
24. Matthews, Peter H. 2007. *Oxford Concise Dictionary of Linguistics*. Oxford: Oxford University Press.
25. Nītiņa, Daina. 2001. *Latviešu valodas morfoloģija*. Rīga: Rīgas Tehniskā universitāte.
26. Paegle, Dzintra. 2003. *Latviešu literārās valodas morfoloģija*. I. Rīga: Zinātne.
27. Plungian, Vladimir A. 2011. *Vvedenie v grammatičeskiju semantiku: grammatičeskie znachenija i grammatičeskie sistemy jazykov mira*. Moskva: RGGU.
28. Paulauskienė, Aldona. 1994. *Lietuvių kalbos morfologija*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
29. Richardson, Kylie R. 2007. *Case and Aspect in Slavic*. Oxford: Oxford University Press. DOI: 10.1093/acprof:oso/9780199291960.001.0001

30. Skujiņa, Valentīna (red.). 2007. *Valodniecības pamatterminu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts.
31. Smith, Carola. 1997. *The Parameter of Aspect*. 2nd ed. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
32. Soida, Emīlija. 2009. *Vārddarināšana*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.
33. Staltmane, Velta. 1958a. *Par verba veidiem mūsdienu latviešu valodā*. Disertācija filol. zin. kand. grāda iegūšanai. Rīga: [b. i.].
34. Staltmane, Velta. 1958b. Perfektīvā un imperfektīvā veida verbu gramatisks raksturojums mūsdienu latviešu literārajā valodā. *Latvijas PSR ZA Vēstis*. VI, 27–35.
35. Staltmane, Velta. 1958c. Priedēkļa verbu veidiskās nozīmes mūsdienu latviešu literārajā valodā. *Latvijas PSR ZA Vēstis*. VII, 13–22.
36. Staltmane, Velta. 1958d. Verba veidi mūsdienu latviešu literārajā valodā. *Valodas un literatūras institūta raksti*. VII, 5–47.
37. Staltmane, Velta. 1961. Par dažiem priedēkļa verbu skaidrojuma principiem latviešu literārās valodas vārdnīcā. *Valodas un literatūras institūta raksti*. XIII, 193–207.
38. Swart, Henriette de. 2012. Verbal aspect. *The Oxford Handbook of Tense and Aspect*. Binnick, Robert I. (ed.). Oxford: Oxford University Press, 752–780. DOI: 10.1093/oxfordhb/9780195381979.001.0001
39. Tommola, Hannu. 1990. On Finnish “aspect” in discourse. *Verbal Aspect in Discourse*. Thelin, Nils B. (ed.). Amsterdam / Philadelphia: John Benjamin Publishing Company, 349–364. DOI: <https://doi.org/10.1075/pbns.5>
40. Toops, Gary H. 2001. The grammar of “paraphrastic imperfectives” in Latvian and Upper Sorbian. *Slavic and East European Journal*. 45(1), 96–113.

Summary

The aspect is one of the most significant features of Latvian and Lithuanian verbs. However, the analysis and classification of aspectual meanings is a particularly complex question in grammar of both languages.

It depends on the fact that aspectual meanings are not completely grammaticalized in Latvian and Lithuanian. Therefore, unlike such categories as tense, mood or person, the description of verbal aspect usually is divided between word-formation and inflection in grammars of both languages. The description of verbal aspect is at least partially rooted in Russian linguistics, where the main aspectual opposition is imperfect / perfect verbal meanings based on unprefixated / prefixated verb pairs. For this reason, the opposition of imperfect / perfect aspect is considered as the main one also in the Baltic languages. Despite the similarities, the aspectual meanings are significantly less grammaticalized in Baltics. In addition, there are different aspectual peculiarities both in Latvian and Lithuanian. This research can be considered as an attempt to compare synchronically aspectual features and traditions of their description in grammars of Latvian and Lithuanian.

Keywords: verb; grammatical category; aspect; imperfective / perfective action; semelfactive / iterative action.

Rakstam ir Creative Commons Attiecīguma 4.0 Starptautiskā licence (CC BY 4.0) / This article is licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)